

UOT 371.

BİRİNCİ KURS TƏLƏBƏLƏRİNİN ADAPTASIYA MƏSƏLƏLƏRİ**Səbinə Vaqif qızı Rüstənova***Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi,**pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru***ORCID:** 0000-0002-5392-4384**E-mail:** sabina.rustemova.87@inbox.ru

Açar sözlər: adaptasiya, dezadaptasiya, ali təhsil, uyğunlaşma, ali məktəb mühiti, akademik tələblər, motivasiya, ünsiyyət çətinlikləri.

Ключевые слова: адаптация, дезадаптация, высшее образование, адаптация, вузовская среда, академические требования, мотивация, трудности общения.

Key words: adaptation, disadaptation, higher education, adaptation, higher school environment, academic requirements, motivation, communication difficulties.

Adaptasiya sözü latınca uyğunlaşma mənasını verir. Ətraf mühitin dəyişməsi adaptasiya prosesini zəruri edir çünki hər bir varlıq yeni mühitə uyğunlaşma prosesindən keçməlidir. Bu baxımdan universitet tələbələri də tam orta məktəbi bitirdikdən sonra ali məktəb mühitinə düşmüş olurlar. Ali məktəb mühiti orta məktəb mühitindən fərqlənir. Bu istər təlim prosesinin quruluşu baxımından, istərsə də yeni insan kontingenti baxımından yenilikdir. Təlim prosesindəki yeniliklər, yeni tələbə yoldaşları, yeni müəllimlər tələbələri adaptasiya prosesinə sövq edir. Bir də başqa şəhər və rayonlardan gələnləri nəzərə alsaq tamamilə fərqli mühitin yaranmış olduğunu müşahidə etmiş oluruq. Bu proses isə heç də asan keçmir. Belə ki, tələbələr dəstək ala bilmirlərsə, bu onların öyrənmə prosesinə mənfi təsir etmiş olur.

Tələbə üçün təlim baxımından universitetdə oxumaq təhsilə və digər akademik fəaliyyətlərə yeni baxış tərzini deməkdir. Ali məktəblərdə onlar orta məktəblərdən fərqli olaraq daha çox tapşırıq alırlar və bu tapşırıqlara daha müstəqil, məsuliyyətli yanaşmaları tələb olunur. Tapşırıqları yerinə yetirmək üçün verilən sərbəstlik və akademik öhdəlik məsələlərini tənzimləmək birinci kurs tələbələri üçün çətinlik yaradır. Gənclər daha çevik akademik mühit, institusional dəyişiklik yaşamaqdan əlavə həmkarları və müəllimləri ilə münasibətlərin yeni modellərini əhatə edən bir sıra dəyişikliklərlə üzləşməli olurlar.

Uyğunlaşma çətinliyi adətən 4 qrupa bölünür. 1) Qrup motivasiya məsələlərində özünü göstərə bilir. Bu peşəyə sahiblənməkdə zəif olan motivasiya ilə əlaqələndirilə bilər. Tələbələrin çoxu balı çatmadığı üçün oxuduqları peşəni seçdiklərini arqument kimi göstərir. Xüsusən müəllimlik ixtisasında təhsil alan tələbələr qəbul vaxtı az bal topladıqları üçün bu ixtisası seçdiklərini vurğulayırlar.

2) Ünsiyyət çətinlikləridir ki, ünsiyyət qurmaqda çətinliyi olan tələbələrin tamamilə yeni mühitə düşməsi onlarda ciddi problemlər yarada bilər. Əslində ünsiyyət çətinliyi məktəb illərində həll edilməlidir. Nəzərə alsaq ki, məktəblərin hələ də hamısı inklüziv məktəblər deyil və məktəblərdə göstərilən psixoloji xidmət qənaətbəxş hesab edilmir. Sosial pedaqog ştatlarının da məktəblərə yeni verilməsi bu problemlərin universitet həyatına daşınması deməkdir. Ünsiyyət çətinliyi tələbələrin adaptasiya prosesini asanlıqla keçmələrini ləngidir.

3) Koqnitiv çətinliklərdir ki, bu öyrənmə çətinlikləri, zəif düşüncə və özünə hörmət hissi ilə ölçülə bilər.

4) Tənzimləməylə bağlı çətinlikdir ki, bu özünə nəzarət kimi də qəbul edilə bilər.

Ali təhsilin birinci ilində baş verən uğursuzluq sonrakı illərə də təsir edir.

Yeni tələbə yoldaşları, müəllimlər, yeni akademik tələblər və ailələrdən uzaqlaşma ali məktəbin birinci ilini çətinləşdirir.

Məsələn, valideynlərin evindən ayrılmaq ilk dəfə olaraq vacib hiss olunan şagirdi emosional dəstəkdən məhrum edə bilər. (4.58 s).

Maddi durumda tələbələrin asanlıqla adaptasiyasına maneə olur. Bu tələbələr universitet saatlarından sonra iş axtarmaq və işləmək məcburiyyətində qalırlar.

Aşağı sosial təbəqələrdən olan tələbələr öyrənmə və akademik müvəffəqiyyətdə daha böyük çətinliklərlə üzləşə və kursları daha aşağı faizlə başa vururlar. (6).

Gənclərdə isə həmişə akademik keçid və uyğunlaşma prosesi üçün lazım olan şəxsi imkanlar olmur. Bu dövr tələbələr üçün sosial və emosional çətinliklərlə müşahidə edilir.

Yuxarıda sadalanan problemləri nəzərə alaraq ali təhsilin ilk illərində akademik tələblərin tələbələrin uyğunlaşma prosesinə mənfi təsir etməyəcəyi şəkildə verilməsi məqsədəuğundur.

Bir qayda olaraq, tələbələrin sosial adaptasiyası təhsilin 1-ci ilindən başlayır və ümumilikdə bir il davam edir. Bu sahədə tədqiqatçılar uyğunlaşmanın 3 formasını ayırırlar:

1) formal uyğunlaşma - sosial münasibətlər vasitəsilə yeni təhsil mühitində obyektlərin davranış əlamətlərinin təkrar edilməsi və öyrənilməsi;

2) sosial uyğunlaşma - mövzunun öyrənilməsi məqsədi ilə tələbələrin bir-birlərinə və təhsil qruplarının tələbə mühitinə inteqrasiyası yolu ilə tələbələrin yeni kollektivə uyğunlaşması;

3) didaktik uyğunlaşma - tələbələrin tədris materialının öyrənilməsinin yeni formalarına hazırlanması, habelə onların tələbə tədbirlərində iştirakı. (5)

Adaptasiya prosesi üçün aşağıdakıları həyata keçirməyə dəyər:

- abituriyentlərin və yuxarı kurs tələbələrinin birgə görüşləri;
- abituriyentlərin universitet rəhbərliyi ilə görüşləri;
- abituriyentlər üçün universitetin fərdi ustad dərsləri və s. (5)

Bunlardan başqa yuxarı sinif şagirdlərinin ali təhsil mühiti ilə əvvəlcədən tanış edilməsi də müsbət nəticə verə bilər. Bu tanışlıq vaxtı gələcək tələbələrin ali məktəblər haqqında tam məlumatlanmağına çalışılmalıdır.

Birinci kurs tələbələrinin təhsilin ilkin mərhələsində qarşılaşdıqları problemləri təhlil edərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, tələbələrin uyğunlaşması ehtiyac-motivasiya bazasının, mövcud şəxsi səlahiyyətlər kompleksinin yenidən düşünülməsi və yenidən qurulmasının mürəkkəb, dinamik və çoxsəviyyəli prosesidir.

Universitet birinci kursuna daxil olan tələbələrin uyğunlaşması və davamlılığı üçün profilaktik tədbirlərin aparılması və həyatın bu mərhələsində artıq mövcud olanların başa düşülməsi tələbələrin uyğunlaşmasına, öyrənilməsinə və inteqral inkişafına kömək edə bilər.

Problemin aktuallığı. Ali təhsilin ilk illərində tələbələr yeni akademik mühit və yeni insanlarla tanış olurlar. Bəzi tələbələr isə ümumiyyətlə ali təhsil üçün yaşadıkları mühiti dəyişmək məcburiyyətində qalır. Yeniliklər və yeni mühit tələbələrdən adaptasiya prosesindən keçməyi tələb edir. Bu isə dezadaptasiya ilə müşahidə edilə bilər ki, tələbələrin akademik nailiyyətlərinə mənfi təsir edir.

Ali təhsildə istənilən akademik nailiyyətlərə çatmaq üçün bu problemlərin aradan qaldırılması və həlli yollarının tapılması vacib məsələlərdəndir.

Problemin elmi yeniliyi. Tələbələrin ali təhsilin ilk illərində qarşılaşdıqları adaptasiya

problemləri araşdırılmış, bu problemlərin akademik göstəricilərə təsiri qiymətləndirilmiş və həlli üçün müəyyən təkliflər verilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Bayramov Ə., Əlizadə Ə. Psixologiya. B., 2002
2. E.A. Gnatyshina, N.V. Uvarina, A.V. Savchenko, Characteristics of adaptation processes at the university in the conditions of socio-cultural dynamics: Comparative analysis of adaptation processes of foreign and domestic university students, Bulletin of the South Ural State University, 10, 34 (2018)
3. E.L. Bolotova, A.N. Rizhov, G.M. Kojaspirova, Pedagogy of higher education (Prospekt, Moscow, 2021)
4. PASCARELLA, Ernest T.; TERENZINI, Patrick T. How College Affects Students: A Third Decade of Research. San Francisco: Jossey-Bas, 2005.
5. https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2022/07/shsconf_aeshe2021_01019.pdf
6. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01680039>.
7. <https://www.ajol.info/index.php/jfas/article/view/169112>

S.B. Рустамова

Вопросы адаптации студентов первого курса

Резюме

После окончания средней школы студенты университета поступают в университетскую среду. Среда средней школы отличается от среды средней школы. Это новшество как с точки зрения структуры тренировочного процесса, так и с точки зрения нового контингента людей. Нововведения в учебном процессе, новые сокурсники, новые преподаватели подталкивают студентов к процессу адаптации. Также, если принять во внимание тех, кто приезжает из других городов и регионов, мы замечаем, что создается совершенно другая среда. Этот процесс совсем непросто. Таким образом, если студенты не могут получить поддержку, это отрицательно влияет на их процесс обучения.

S.V. Rustamova

Adaptation issues of first-year students

Summary

After finishing high school, university students enter the university environment. A high school environment is different from a high school environment. This is an innovation both in terms of the structure of the training process and in terms of a new contingent of people. Innovations in the training process, new fellow students, new teachers push students to the adaptation process. Also, if we take into account those who come from other cities and regions, we notice that a completely different environment is created. This process is not easy at all. So, if students cannot get support, it has a negative impact on their learning process.

Redaksiyaya daxil olub: 29.03.2024